

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΕΝΕΤΙΚΩΝ ΟΧΥΡΩΣΕΩΝ

ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΜΕΘΩΝΗΣ

Παναγιώτης Φουτάκης

Δρ Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Σορβόννης

Από την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα μέχρι τη βυζαντινή παρουσία και από την ενετική κυριαρχία μέχρι την Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Μεθώνη αποτέλεσε έναν εμπορικό και στρατιωτικό κόμβο άλλοτε με περισσότερη και άλλοτε με λιγότερη σπουδαιότητα. Η περίοδος αικής της υπήρξε το διάστημα που βρισκόταν υπό ενετική διοίκηση, με αποτέλεσμα και οι οχυρώσεις της να ανήκουν σε αυτή την περίοδο. Μέχρι σήμερα, ωστόσο, δεν είχαν γίνει ακριβής χρονολόγηση των οχυρωματικών έργων της Μεθώνης. Το παρόν άρθρο, καλύπτοντας αυτό το κενό, προσφέρει πολύτιμα νέα συμπεράσματα για ένα κάστρο που κάποτε διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη μεσογειακή ιστορία.

Προτού καν η Μεθώνη πέρασε σε ενετικά χέρια το 1204, η Βενετία είχε ήδη επιβεβαιώσει δυναμικά στο κάστρο. Ο βυζαντινός αυτοκράτορας Άλεξις Α' Κομνηνός παραχώρησε το 1082 ειδικά προνόμια στους Ενετούς, απαλλάσσοντάς τους από την πληρωμή τελωνειακών φόρων στις συναλλαγές τους μέσω εμπορικών σταθμών της Βυζαντίου. Το οικονομικά οφέλη της Βενετίας από αυτή τη δραστηριότητα και τον ίδιαιτερα αποτελεσματικό τρόπο εκμετάλλευσης των προνομίων που της παραχωρήθηκαν είχαν ως συνέπεια τη συσσωρευτή υπέροχων περιουσιών για τους Βενετούς και μεγάλης ζήλιας για τους Βυζαντινούς.

Ο Ιωάννης Β' Κομνηνός, γιος του Άλεξιου και αυτοκράτορας ο ίδιος από το 1118, αρνήθηκε να τηρησει τα προνόμια που ο πατέρας του παραχώρησε στη Βενετία. Η πρόφαση ήταν οι φθορές, και σε μερικές επαρχίες οι καταστροφές, που είχαν προκαλέσει το 1099 στη βυζαντινά εδάφη τα ανεξέλεγκτα κύματα των Σταυροφόρων της πρώτης Σταυροφορίας. Η πραγματική απάντηση της άρνησης ήταν η αποτελεσματικότητα της ενετικής εμπορικής δραστηριότητας, που σε συνδυαμό με την περιφρονήση στάση των Ενετών δυναστεύοταν τον αυτοκράτορα σε τέτοιο βαθμό, ώστε να ευνοεί την πειρατική δραστηριότητα σε βάρος της Βενετίας. Κουρσάροι, δουλεύοντας για λογαριασμό της Γένοβας και έχοντας τις ευλογίες του Βυζαντίου, εγκαταστάθηκαν στο κάστρο της Μεθώνης. Σύμφωνα με έναν υποκριτικό διαχωρισμό, ο κουρσάρος δεν είναι ακριβώς πειρατής, γιατί ο μεν πειρατής ληστεύει πλοία για λογαριασμό του, ενώ ο κουρσάρος για λογαριασμό ενός κράτους με το οποίο μοιράζεται τη λειταί! Πειρατές ή κουρσάροι, ό,τι

και να ήταν, οι ληστές της θάλασσας που είχαν οριμητρία τη Μεθώνη κάνανε πύλατο στα ενετικά εμπορικά πλοιά, τα οποία πλουσιοφορτωμένα εκτελούσαν δρομολόγια ανάμεσα στην Ανατολική Μεσόγειο και την Αδριατική.

Ο δόγης Domenico Michiel αναχώρησε από τη Βενετία τον Αύγουστο του 1122, επικεφαλής στόλου και στρατού, με σκοπό τη βοήθεια των χριστιανών στους Αγίους Τόπους και την εξουδετέρωση των κινδύνων στην Ανατολική Μεσόγειο. Στην επιστροφή από αυτή την εκοτρατεία του, την άνοιξη του 1125, σταμάτησε στη Μεθώνη και την κατέτρεψε σε βαθμό που να μην μπορεί τύλον να αποτελεί ορμητήριο πειρατών, ώστε να διασφαλιστεί η απρόσκοπη διακίνηση του ενετικού εμπορικού στόλου. Προκειται για την πρώτη άμεση επαφή Βενετίας και Μεθώνης, χαρακτηριστικά δραστική.

Παρ' όλο το προχωρημένου βαθμού γκρέμιμα των τειχών της Μεθώνης από τον Domenico Michiel, οι πειρατές επανήλθαν στο κάστρο και συνέχισαν τις ληστρικές εφοριμήσεις τους κατά των περαστικών πλοιών. Έτσι, ο νορμανδός βασιλιάς της Σικελίας Ρογήρος Β' επιτέθηκε το 1147 στη Μεθώνη, την οποία γκρέμισε σχεδόν συθέμεια. Ο τότε επισκόπος Μεθώνης Νικόλαος, μην μπορώντας να τη χαρακτηρίσει πλέον ως πόλη, δινει παραστατικά την εικόνα που παρουσιάζει η Μεθώνη: «Ην γάρ ότε πόλει ην· νῦν δέ εστι ἐρημόπολις· ἔρημη ποιτίων, ἔρημη τειχών καὶ τῆς ἀπὸ τειχῶν ασφαλείας»¹.

Σε αυτή την κατάσταση παρέμεινε η Μεθώνη για πολλές δεκαετίες. Οι πειρατές, ωστόσο, δεν παρέλειψαν να εμφανίζονται, όπως ο πειραθότος Γενοβέζος Leone Vetrano που, κυρίαρχος της Κέρκυρας, το 1199 επιτέθηκε στην ερεπωμένη

1. Ο πύργος Stoppa του ανατολικού τείχους του κάστρου. Η εσωτερική πλαϊνήτερη οικοδομή θόλος ολοκληρώθηκε από το 1399 ως το 1406 και διατηρεί λεόντα της Βενετίας ανάμεσα σε δύο θυρεούς του κυβερνήτη Antonio Michiel. Η εξωτερική μεταγενέστερη οικοδομή θόλος πραγματοποιήθηκε το 1498-1499, διατηρώντας λεόντα της Βενετίας με δύο θυρεούς του φρουρόρχου Antonio Bonomi και χαμόλεπτα το οικόπεδο του προβλεπτή Vitale Miani.

Μεθώνη. Όταν το 1204 η Κωνσταντινούπολη καταλήφθηκε και λεηλατήθηκε από τους Σταυροφόρους της τέταρτης Σταυροφορίας, η Βενετία δεν είχε ξεχάσει τον αρντικό ρόλο που είχε διαδραματίσει η Μεθώνη σε βάρος των ενετικών συμφερόντων, και κατεύθυνε τη γεωπολιτική σημασία της για όποιους την ελέγχει. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο στο μοίρασμα της λειας των βυζαντινών εδαφών, η Βενετία πήρε ως μερίδιο, μεταξύ άλλων, τα κάστρα Μεθώνη και Κορώνης, τα οποία επιβεβαιώνεις ως ενετικές κτήσεις η συνθήκη της Σαπιέντας το 1209. Η Μεθώνη θα αποτελέσει έδαφος και στρατηγικής σημασίας κέντρη της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας από το 1209 μέχρι το 1500 και από το 1686 μέχρι το 1715. Στο μεσοδιάστημα 1500-1686 είχε καταληφθεί από τους Τούρκους, όπως και από το 1715 μέχρι την απελευθέρωση του κάστρου χάρη στο γαλλικό εκστρατευτικό σώμα του στρατηγού Maisons το 1828.

Η οχύρωση του κάστρου της Μεθώνης άργησε να διαμορφωθεί. Η ερειπωμένη κατάσταση των τειχών από τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του δόργο Domenico Michiel το 1125 και του βασιλιά Ρογήρου Β' το 1147 παρέμεινε για μεγάλο διάστημα και μετά το 1209, μέχρι τη δεκαετία του 1290. Η Βενετία προτίμησε στην αρχή να εγκαταστήσει την τοπική διοίκηση, υπεύθυνη και για τα δύο κάστρα, στο κοντινό κάστρο της Κορώνης. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο οι κυβερνήτες² που εξέλεγαν τα πολιτικά σώματα της ενετικής εξουσίας και τους έστελναν

να υπηρετήσουν στη Μεθώνη και στην Κορώνη, αποκαλούνταν castellani di Corone e Modone και όχι castellani di Modone e Corone. Ακόμη και σταν η Μεθώνη απέκτησε, από τον 14ο αιώνα, μεγαλύτερη σημασία από ότι η Κορώνη, λόγω της σημαντικότερης στρατηγικά θέσης της, του προστατευμένου αιματιού της και της ικονομικής ανάπτυξης που γνώρισε, εξακολουθούσαν, από συνήθεια, να αποκαλούνται στον γραπτό και προφορικό λόγο castellani di Corone e Modone.

Αν και είχαν γίνει μικρές επί μέρους οχυρωματικές επιδιορθώσεις, η Μεθώνη εξακολουθούσε να είναι σχεδόν ερειπωμένη³. Η πρώτη γενική αναστήλωση που γνώρισε το κάστρο έγινε από τον κυβερνήτη Guido da Canal, ο οποίος με εδρά την Κορώνη ασχολήθηκε από το 1293 με εκτεταμένης μορφής έργα επανοχύρωσης στη Μεθώνη. Το Maggior Consiglio της Βενετίας ψήφισε αποφάσεις με τις οποίες χορηγήθηκαν τα εκάτια ποσά των 2.000 υπερπύρων στις 28.4.1293⁴ και άλλων 2.000 υπερπύρων στις 27.4.1294⁵ για ριζική ανοικοδόμηση του κάστρου και διαμόρφωση του λιμανίου της Μεθώνης. Η καταστροφή που προκάλεσε στη Μεθώνη το 1125 ο δόργος Domenico Michiel, για να σταχισθεί τελικά ακριβά στα ταμεία του κράτους του, για να ξανακτιστεί αργότερα το κάστρο⁶ και πάλι στο όνομα των συμφερόντων της Βενετίας, αλλά σε διαφορετική πολιτική συγκυρία.

Η πρώτη λοιπή οχυρωματική επέμβαση των Ενετών στη Μεθώνη χρονολογείται από τα χρόνια 1293-1295. Στη συνέχεια, ανάλογα με τις ανάγκες και τις εξελίξεις, έγιναν επεμβάσεις, όπως η ενίσχυση και προμαχώνων που ακόμη υφίστανται. Με δεδομένο ότι σε κάθε σημαντικό οχυρωματικό έργο τοποθετούνταν και ο υφέρος -ή πανιότερα της οικόπεδο- του υπεύθυνου αξιωματούχου, τα έργα αυτά μπορούν να χρονολογηθούν με την προϋπόθεση όμως να υπάρχει κατάλογος με τα ονόματα και τα χρονολογίες των ενετών αξιωματούχων της Μεθώνης, ώστε να ταυτιστούν και να χρονολογηθούν οι θυρεοί. Ο γερμανός ιστορικός Karl Hopf συνέτεις το 1873 καταλόγους ενετών αξιωματούχων που υπέτρησαν σε ελληνικά εδάφη υπό ενετική διοίκηση, μεταξύ των οποίων και η Μεθώνη⁷. Σε αυτόν τον καταλόγο υπάρχουν εντούτοις κενά, ασάρεις και λάθη, με αποτέλεσμα όσοι των χρηματοποίησαν για αναγνωστη επιγραφών, ταυτίσηση θυρών ή χρονολόγηση κατασκευών, να καταλήξουν σε λανθασμένους υπολογισμούς⁸. Μετά από παραμονή μου στη Βενετία και έρευνα στα αρχεία της, κατάρτισα έναν πληρότερο και ακριβέστερο καταλόγο των ενετών αξιωματούχων της Μεθώνης ο οποίος επιπρέπει ασφαλέστερα συμπεράσματα. Αυτός ο κατάλογος⁹ θα χρηματοποιηθεί στις παρακάτω ταυτίσεις, αναγνωρίσεις και χρονολόγησης.

Από την πρώτη ενετική περίοδο χρονολογούντας αρκετές οχυρώσεις. Στο ανατολικό τείχος του κάστρου της Μεθώνης ο σημαντικότερος πύργος -που ονομάζοταν Stoppa- παρουσιάζει φάσεις κατασκευής διαφορετικών εποχών (εικ. 1). Η εσωτερική, παλαιότερη οικοδομή θάλ-

χρήσης το λέοντα της Βενετίας ανάμεσα σε δύο θυμερούς εντελώς φθαρμένους. Γύρω τους διατρούνονται σε άσχημη κατάσταση σκαλιστά κομποσκοίνια που αποτελούσαν τη διακόσμησή τους. Η μορφή τους είναι χαρακτηριστική φραγκισκανικού κομποσκοίνιου και η θέση τους στην πύλη κάτρου αποκαλύπτει κυβερνήτη του κάστρου που είτε ήταν μέλος του Terz'Ordine Francescano (Τρίτη Τάξη Φραγκισκανών με μέλη από την ενεργό πολιτική, στρατιωτική και κοινωνική ζωή), είτε ήθελε να επιδειχνεί την πεποιθήσή του για μετάνοια, ταπεινότητα και φραγκισκανική λιτότητα. Η εξωτερική, μεταγενέστερη φάση του πύργου Stoppa διατηρεί σε θέση μεταγενέστερης χρήσης το οικόπεδο του Vitale Miani, ο οποίος χρημάτισε έκτακτος προβλεπτής με βέρσουα σκυβερνήτη στη Μεθώνη το 1406. Το οικόπεδο μεταποθετήθηκε από τους Enevoutis, όπου συμπληρωματικά έργα έκρυψαν την αρχική του θέση. Ο αριθμός που προέρχεται από την εσωτερική οικοδόμηση φάση του πύργου που προφανώς αλοκώλησε στο Μιανί, και την οποία κατά το μεγαλύτερο μέρος είχε πραγματοποιηθεί λίγα χρόνια νωρίτερα ο κυβερνήτης με τους φθαρμένους θυμερούς και τα σκαλιστά κομποσκοίνια.

Χάρη στην πολυλιμεδία και την εξαιρετική προθυμία του φραγκισκανού συγγραφέα Isidore Gatti, ειδικού συμβούλου του Βατικανού σε θέματα φραγκισκανικής ιστορίας της Βενετίας, με τον οποίο συζήτησα το θέμα, αποκαλύφθηκε η ταυτότητα των κατεστραμμένων θυμερών. Από όλες τις οικογένειες πατρικών της Βενετίας υπάρχει μόνο μία, εκείνη των Michiel, που έχει ιδιαίτερους δεσμούς με τον φραγκισκανισμό από την εποχή που ο Jacopo Michiel δώρισε το 1233 έναν τηνάκι της Βενετίας στους φραγκισκανούς μοναχούς. Από τότε πολλοί Michiel θεωρούνται εισιτούς τους προνομιακά προστατευόμενους του άγιου Φραγκίσκου της Αϊτζής, οι διακοσμητικοί κομποσκοίνιοι συμβολίζουν την πνευματική οχύρωση μιας οικογένειας μέσα στη φραγκισκανική πίστη: διαδεήτη-πνευματική προστασία γύρω από την οικογένεια, σαν το κάστρο-στρατιωτική προστασία γύρω από την πόλη, ηώς εύσημα μιου τόνιος ο Isidore Gatti. Ενισχυτικά με αυτό το στοιχείο συμβαίνει, λίγο πριν από το 1406, να είχε υπηρετήσει ο Antonio Michiel ως κυβερνήτης Μεθώνης το 1399, στον οποίο τελικά ανήκουν οι δύο φθαρμένοι θυμεροί με κομποσκοίνι. Σε ότι αφορά την εξωτερική οικοδόμηση φάση του πύργου, διατηρεί σε θέση πρώτης χρήσης, ψηλή, κάτω από τα φουρούσια, δύο θυμερούς όχι της οικογένειας Foscariini, όπως υποστηρίζει ο Kevin Andrews⁹, αλλά του Antonio Bonomi, φρούραρχου και προβλεπτή Μεθώνης από το 1497 ως το 1499. Συμπερασματικά, η εσωτερική οικοδόμηση φάση του πύργου Stoppa πραγματοποιήθηκε το 1399, με οριστική συμπλήρωση το 1406, και η εξωτερική μεταγενέστερη φάση το 1498-1499.

Στη νότια πλευρά του κάστρου υπάρχει ο πύργος San Marco, του οποίου η εσωτερική πλευρά έχει δύο παραστάδες με ενσωματωμένους δύο θυμερούς σε μεταγενέστερη θέση χρήσης (εικ. 2). Επαναχρησιμοποιήθηκαν από τους Τούρκους ως οικοδόμικο υλικό σε κεκλιμένη θέση, που υποδηλώνει ήττα για τη Βενετία και θάνατο για τις οικογένειες τις οποίες αντιπροσωπεύουν. Οι δύο κυβόλιθοι στους οποίους είναι

σκαλισμένοι οι δύο θυμεροί έχουν ακριβώς τις ίδιες διαστάσεις και την ίδια κοπή με τους κυβόλιθους εσωτερική της πύλης, από την οποία προέρχονται. Επιπλέον, εξέταση με υπεριδιόδη ακτινοβολία που χρηματοποίησα έδειξε ότι έχουν κατη ίδιη χημική σύσταση τόσο με τους υπόλοιπους εσωτερικούς κυβόλιθους όσο και με τα τρία λιοντάρια, ένα passante και δύο εκατέρωθεν γαργαντε, επίσην από την εσωτερική πύλη San Marco. Η ομοιότητα μεγέθους και πλαισίου των δύο κεκλιμένων θυμερών (με τον δεξιό όμως φθαρμένο) που δείχνει ότι επρόκειτο για κυβερνήτες, το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες οικογένειες είχαν θυμερό με ζώνη, όπως ο αριστερός, και η εποχή που ο λέοντας της Βενετίας χρηματοποιούνταν σε στάση passante, συγκλίνουν στην ταύτιση του θυμερού με ζώνη με εκείνον του κυβερνήτη Nicolo Foscoto το 1411, κάτι που σημαίνει ότι η εσωτερική φάση του πύργου San Marco πραγματοποιήθηκε το 1411. Οι δύο εσωτερικές παραστάδες του προστέθηκαν από τους Τούρκους τον 18ο αιώνα, ενώ το εξωτερικό του πύργου (εικ. 3) αναστηλώθηκε εν μέρει από το γαλλικό εκστρατευτικό σώμα το 1829, και περισσότερο από τους αρχαιολόγους το δευτέρο μισό του 20ού αιώνα.

To βορειοανατολικό κυρίως τείχος (εικ. 4) διατηρεί λεόντα της Βενετίας με δύο θυμερούς εκατέρωθεν σε αρχική θέση πρώτης χρήσης. Ο μόνος δυνατός συνδυασμός αξιωματούχων με χρονικά πρώτο (δεξιά του λιονταριού) άτομο έχοντα θυμερό έξι λιώνων και χρονικά δευτέρο άτομο έχοντα θυμερό μιας ζώνης είναι αι Lorenzo Venier και Nicolo Foscoto που διαδέχτηκαν ο ένας τον άλλο στη θέση του κυβερνήτη Μεθώνης το 1411. Αυτό αποδεικνύει επίσης ότι ο κατεστραμμένος θυμερός στην παραστάδα της πύλης San Marco ανήκει στον Lorenzo Venier. Δύο έγγραφα πιστοποιούν την εκτέλεση οχυρωματικών έργων στη

2. Εσωτερική πύλη του νότιου πύργου San Marco τον 1411.
Οι παραστάδες προστέθηκαν από τους Τούρκους τον 18ο αιώνα, με το θυμέρο του κυβερνήτη Nicolo Foscoto αριστερά, και το φθαρμένο θυμέρο του κυβερνήτη Lorenzo Venier δεξιά. Επαναχρησιμοποιήθηκαν από τους Τούρκους ως οικοδόμικο υλικό σε κεκλιμένη θέση, που υποδηλώνει ήττα για τη Βενετία και θάνατο για τις οικογένειες τις οποίες αντιπροσωπεύουν.

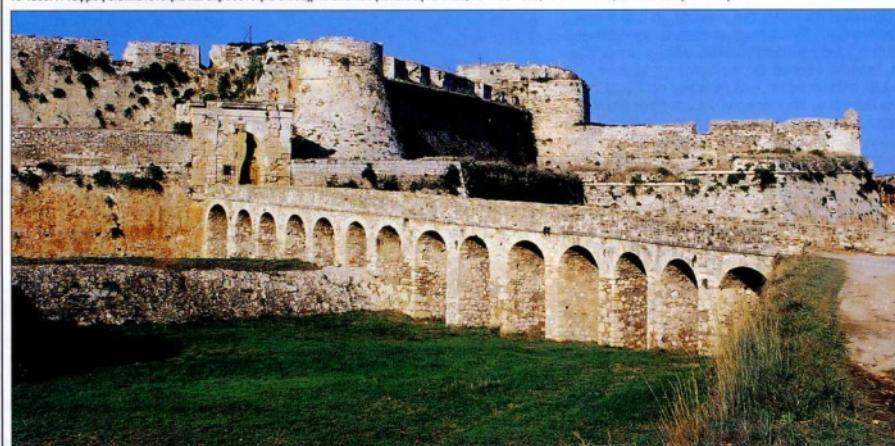

3. Εξωτερική πλευρά του πύργου San Marco και του νότιου τείχους Μεθώνης. Ο πύργος αναστηλώθηκε εν μέρει από τον γαλλικό στρατό το 1829, και περισσότερο από τους αρχαιολόγους στα δεύτερα μισά του 20ου αιώνα.

Μεθώνη αυτή την περίοδο. Στις 10.12.1409 η Βενετία έδωσε εντολή στο δύοκα της Κρήτης να στελεῖ επιειδόντως στον κυβερνήτη Μεθώνης 3.000 υπέρπυρα για την ολοκλήρωση έργων σε πύργους και τείχη του κάστρου¹⁰, και στις 21. 11.1410 ψηφίστηκε νέα εντολή προς το δύοκα της Κρήτης για άμεση αποστολή άλλων 10.000 υπέρπυρων για τα οχυρωματικά έργα Μεθώνης και Κορώνης¹¹.

4. Βορειοανατολική οχυρωματική γραμμή Μεθώνης. Στο άνω τμήμα, το κυρίως τείχος του 1411. Στο βάθος δεξιά, ο προμαχώνας Βεμπό του 1460. Στο μεσαίο επίπεδο, αναλήμματικό τείχος (στο ύψος της πύλης) και πλατφόρμα (χαμηλότερα από τη γέφυρα) του 1494-1498. Η πύλη δημιουργήθηκε το 1714. Οι πέτρινοι πυλώνες της γέφυρας κατασκευάστηκαν από τους Τούρκους τον 18ο αιώνα, για τη στήριξη ζύμων γέφυρας. Τα τέο και το άνω τμήμα της γέφυρας συμπληρώθηκαν από τον γαλλικό στρατό το 1830. Η τάφρος διαπλανύθηκε και εκβαθύνθηκε διαδοχικά από τους Ενετούς το 1482, το 1498-1500, το 1714-1715, και από τους Γάλλους το 1829.

Ο προμαχώνας Βεμπό, στη βόρεια αμυντική γραμμή της Μεθώνης (εικ. 6), φέρει επιγραφή και τρεις θυρεούς σε μεταγενέστερη θέση χρήσης (εικ. 5). Ο Kevin Andrews χρονολογεί την επιγραφή μετά το 1480 για να τη συνδέει με το φρούριο Μεθώνης Francesco Bembo το 1494, και ταυτίζει τους τρεις θυρεούς θυρεούς με τις οικογένειες Foscarini, Bembo και Foscoldo, ενώ ο Antoine Bon τη χρονολογεί το 1480 και ο Eric Forbes-Boyd το

1494¹². Το πλήρες κείμενο της επιγραφής, μαζί με τις συντομεύσεις, είναι το εξής: PRETORE ITER- [ATO] ONE[RE] CLA[RISSIMUS] VIR[US] D[OMINI]NUS] IO[HANNES] BEMBO URBS HOC ASILLO ORNATA E[ST] AN[NO] D[OMINI] MCCCLX XX OCT[OBRES] (Με το για δεύτερη φορά αδίκωμα του πρατώρα ο εκλαμπρότατος ανήρ κύριος Giovanni Bembo εκόσμησε την πόλη με επούτο το απροστέλλαστο καταφύγιο το έτος Κυρίου 1460 στις 20 Οκτωβρίου). Σε ό,τι αφορά τους θυρεούς, στο κέντρο αναποδογυρισμένος από τους Τούρκους είναι ο θυρέας του κυβερνήτη Giovanni Bembo, δεξιά του ο θυρέας του πρώτου γενικού σύμβουλου Ermola Minio, και αριστερά του εκείνου του δεύτερου γενικού σύμβουλου Bartolomeo Erizzo.

Στις 10 Δεκεμβρίου 1459 η ενετική Γερουσία πήρε μια σημαντική απόφαση για τη βόρεια οχύρωση της Μεθώνης. Εδώσε απόλυτη δικαιοδοσία στον εξαίρετο, όπως η ίδια αποκαλεί, μηχανικό Pietro Palmerio να ολοκλήρωσε το βόρειο τείχος του κάστρου, του οποίου οι πύργοι ήταν πεπαλαιωμένοι, να προχωρήσει σε κατεδάφιση του τιμητικού που θεωρεί ανεπαρκές, και να ξαναχτίσει χωρίς να υπολογίσει τις εξόδους¹³, δήλωση εντυπωσιακή για την οικονομικά κομψωμένη και συνήθως φειδωλή ενετική Εξουσία στις περιπτώσεις αποστολής χρημάτων μακριά από τη Βενετία. Με την ίδια απόφαση γερουσιαστές ζήτησαν από τον κυβερνήτη Giovanni Bembo να προβεί στην πρόσληψη 100 εργάτων από τη Μάνη για να εργαστούν στην ανέγερση των νέων οχυρωματικών έργων, και απαιτήσαν οι οχυρώσεις που θα δημιουργήθουν στο βόρειο τείχος της Μεθώνης να είναι απόρθητες! Στις 10 Ιουλίου 1460 η Γερουσία έστειλε 2.000 χρυσά δουκάτα για την αποπεράτωση των έργων της Μεθώνης¹⁴, που η επιγραφή της 20ής Οκτωβρίου 1460 τοποθετεί χρονικά με την ολοκλήρωση του προμαχώνα Bembo. Η αριστοτεχνική λιθόδομή αυτού του τεράστιου για την εποχή του προμαχώνα από συμμετρικά λειασμένες πέτρες με

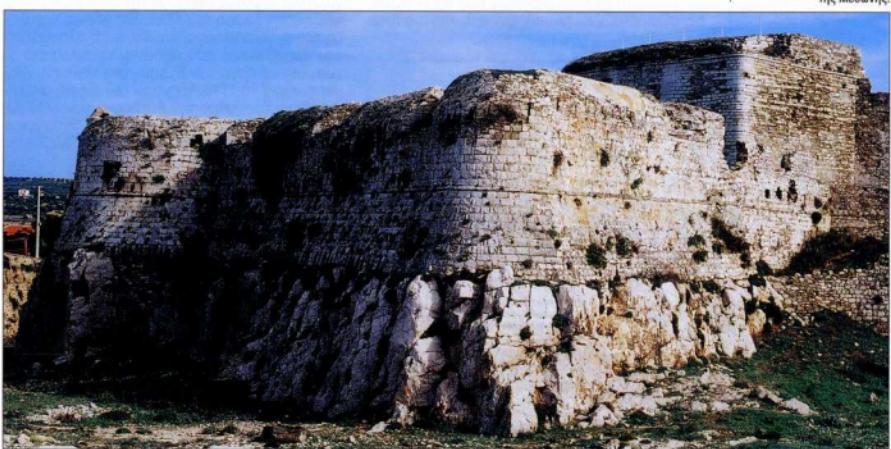

5. Στην ανατολική πλευρά του προμαχώνα Bembo, η επιγραφή του κυβερνήτη Giovanni Bembo, με ημερογνώμονα 20. 10. 1460, και οι τρεις θυρεοί (από το αριστερά προς τα δεξιά): του γενικού σύμβουλου Ermola Minio, του κυβερνήτη Giovanni Bembo (ανεποριμόνευτος), και του γενικού σύμβουλου Bartolomeo Erizzo.

σκαλιστή μπορντούρα στον κάθε κυβόλιθο, και η αξέθαμαστη συνοχή του με τη scarpa του να στριζεται επάνω σε απόκριμον βράχο, προκαλούν μέχρι σήμερα το θαυμασμό μηχανικών και αρχιτεκτόνων επιπλέον, όμως, σε συνδυασμό με τη λεξί asil(l)o (απροστέλλαστο καταφύγιο) της επιγραφής, εκφράζουν το ειδικό βάρος της απαιτησης των γερουσιαστών για απόρθητη οχύρωση. Ο προμαχώνας ονομάζεται Bembo εξαιτίας της επιγραφής του, για τα δίκαια ωστόσο της ιστορίας θα επρεπε, από το όνομα του όντως εξάιρετου μηχανικού, να αποκαλείται προμαχώνας Palmerio.

Ανατολικά του προμαχώνα υπάρχουν ένα αναλημματικό τείχος και μία πλατφόρμα (εικ. 4). Οι δημητήσεις των περιηγητών Felix Faber το 1483, Georges Lengherard το 1485, Pietro Casola το 1494 και Arnold von Harff το 1497¹⁵ δίνουν την εικόνα των έργων οχύρωσης και επιπρέ-

6. Ο προμαχώνας Bembo χτίστηκε το 1460 με αριστοτεχνικό τρόπο επάνω σε βράχο, για ενίσχυση της άμυνας από βορρά του κάστρου της Μεθώνης.

7. Το βόρειο κυρίως τείχος της Μεθώνης, που ολοκληρώθηκε το 1709. Διάλο στο λεόντιο της Βενετίας, ο υψηλός του προβλεπτή Μεθώνης Luca Priuli. Από κάτω οι ύμεροι του διαχειριστή Μεσσηνίας Francesco Corner, του προβλεπτή Μεσσηνίας Giovanni Badoer και του ρέκτορα Μεσσηνίας Bernardo Lippomano.

πουν να υπολογιστεί ότι η τάφρος είχε διατλανθεί από το 1482, ενώ το αναλημματικό τείχος και η πλατφόρμα χτίστηκαν το 1494 με 1498.

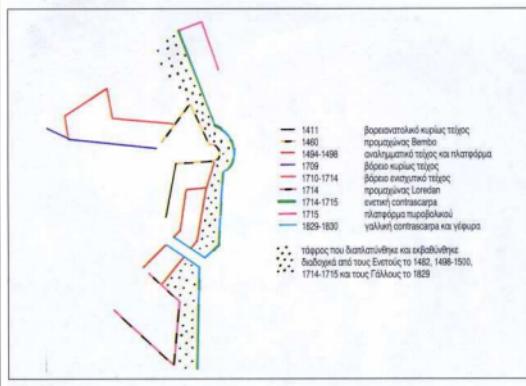
Από τη δεύτερη ενετική περίοδο, 1686 με 1715, χρονολογούνται τα επόμενες οχυρώσεις. Το βόρειο κυρίως τείχος φέρει λέοντα της Βενετίας, διπλά στα αυτον ένα θύρεο και τρεις από κάτω σε αρχική θέση πρώτης χρονής (εικ. 7). Ο Kevin Andreadis ταύτισε τους θύρεους με τις οικογένειες των Beppo, Foscariini και Foscolo¹⁶. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για τον θυρέο του προβλεπτή Luca Priuli διπλά στο λιοντάρι, και από κάτω για τους θύρεους του διαχειριστή Μεσσηνίας Francesco Corner, του προβλεπτή Μεσσηνίας Giovanni Badoer, και του ρέκτορα Μεσσηνίας Bernardo Lippomano. Συνδυάζοντας τα χρονικά διαστήματα των τεσσάρων θητειών, τα οποία ασφαλώς δεν ταυτίζονται απόλυτα μεταξύ τους, και συνυπολογίζοντας ότι η επί τόπου ανάληψη καθηκόντων γινόταν λίγους μήνες μετά την εκλογή τους, βγαίνει το συμπέρασμα ότι το χρονικό διάστημα που και οι τέσσερις αξιωματούχοι συνυπήρεαν στο κάστρο ήταν

από το φθινόπωρο του 1708 μέχρι τα τέλη του 1709. Ως εκ τούτου, αυτό το σημαντικό για τη βόρεια οχύρωση της Μεθώνης τείχος ολοκληρώθηκε το 1709. Συνεπώς το ενισχυτικό τεθλασμένο τείχος που βρίσκεται ακριβώς μπροστά του και το προστατεύει κατασκευάστηκε το 1710 με 1714.

Ο προμαχώνας Loredan (εικ. 8) διατηρεί λεοντίνα της Βενετίας και επιγραφή που πληροφορεί ότι τελείωσε το 1714 από τον προβλεπτή στρατηγό στρατιάς Πελοπονήσου Antonio Loredan. Η κεντρική πύλη του κάστρου στο ύψος της γέφυρας (εικ. 4) έχει κιονόκρανα και επιστύλιο που ήταν σε χρήση τον 17ο και τον 18ο αιώνα. Επιπλέον, τα σκαλιστά στο πιωδόλιθο δόρατα και κοντάρια λαβάρων είναι παρόμοια με αυτά που ο Francesco Morosini κοιμούσε στο οικοπέδιο του έχοντας τον τίτλο του Procuratore di San Marco, Capitano Generale da Mar (Επίτροπος του Αγίου Μάρκου, Γενικού Διοικητή του Ναυτικού). Με αυτή την ιδιότητα ανακατέλαβε από τους Τούρκους τη Μεθώνη τον Ιούλιο του 1686. Χάρτες των αρχείων της Βενετίας των ετών 1686, περίπου 1690 και 1706 δείχνουν ότι το κάστρο της Μεθώνης είχε γέφυρα τεθλασμένη μορφής όχι στο σημείο όπου βρίσκεται σήμερα, αλλά ανατολικότερα, στη θέση που τώρα βρίσκεται ο προμαχώνας Loredan¹⁷. Αυτό σημαίνει ότι η πύλη δημιουργήθηκε με την ολοκλήρωση του προμαχώνου το 1714, μαζί με γέφυρα που πλέον δεν υφίστανται. Ο σημερινή γέφυρα (εικ. 4) έχει πέτρινους πιώλωνες που έκαναν οι Τούρκοι τον 18ο αιώνα για στήριξη ξύλινης γέφυρας, η οποία διακρίνεται στην γκραβούρα που φιλοτεχνήθη ο γάλλος αρχιτέκτονας Achille Poirot στη Μεθώνη τον Απρίλιο του 1829¹⁸. Τα πέτρινα τόξα και το ανώ τμήμα της πέτρινης γέφυρας χτίστηκαν από τον γαλλικό στρατό το 1830.

Σε όλο το μήκος της βόρειας οχύρωσης υπάρχει contrascarpa που δημιουργήθηκε μετά την ολοκλήρωση του προμαχώνα Loredan και του ενισχυτικού βορειοδυτικού τείχους, δηλαδή το 1714 με 1715, με περαιτέρω διεύρυνση της τάφρου. Ο γαλλικός στρατός ενίσχυσε την contrascarpa και βάθυνε την τάφρο του 1829. Στη βόρεια καταλήξη της contrascarpa απολύγει σε πλατφόρμα του πυροβολικού που αποτελεί το τελευταίο οχυρωματικό έργο των Ενετών στη Μεθώνη. Διαμορφώθηκε το 1715, λίγο πριν οι Τούρκοι ανακαταλάβουν το κάστρο τον Αύγουστο του 1715. Οι χρονολογικοί προσδιορισμοί για τις οχυρώσεις της βόρειας πλευράς του κάστρου της Μεθώνης φέντονται στο σχήμα 1.

Δεν θα ήταν αδύνατο να κλείσει αυτό το κείμενο με ένα γεγονός για το οποίο η Ιστορία δεν καταδέχεται να καταναλώσει μελάνι. Κακώς. Εκτός από την Ιστορία, υπάρχει και η Ιστοριά. Εκτός από τα καθοριστικά για την πορεία της ανθρωπότητας γεγονότα, υπάρχουν και τα καθοριστικά για την πορεία ενός ανθρώπου συμβάντα. Και χωρίς τα λιθαράκια των προσωπικών ιστοριών δεν χτίζεται το κάστρο της Ιστορίας. Συχνά μελετάται το εποικοδομήμα δίχως ιδιαίτερη προσοχή στα θεμέλια του. Το αίμα που πότισε ένα έργο ή ένα γεγονός δεν κινεί την προσοχή· φαντάζει σαν ένας Έρεός, σκούρος λεκές που δεν θυμίζει καν αίμα. Και όμως, κάποτε ήταν κόκκινο, ζεστό, κυλώντες στη σάρκα κάποιου άνδρα, κάποιας γυναικας, κάποιου παιδιού.

Σχήμα 1.

Ο κυβερνήτης Μεθώνης Giovanni Beppo με την επιγραφή που εξέτάσσουμε παραπάνω (εικ. 5), συντάσσοντα το κείμενό της που εκπέμπει αυτή τη δικαιολογημένη υπερηφάνεια και ικανοποίηση, και αποδίδοντας στον εαυτό του τον βαρύδουτο ρωμαϊκό τίτλο του *praetor* –που δεν χρησιμοποιούνταν πλέον την εποχή εκείνη–, δεν γνωρίζει ακόμη την τραγωδία που τον περιμένει. Η σύμνοια και η κόρη του, που ήταν μαζί του στη Μεθώνη, πεθαναν από επιδημία πανούκλας στο κάστρο λίγο μετά την τοποθέτηση της επιγραφής. Μην αντέντοντας πλέον τη Μεθώνη για την οποία τόσο είχε δουλέψει και η οποία σε αντάλλαγμα του πήρε ό,τι ακριβότερο είχε στη ζωή, παρακάλεσε τη Γερουσία της Βενετίας να τον αποδεσμεύσει από το αξέωμα του και να του επιτρέψει να γυρίσει πίσω. Στις 18.8.1461 η ενετική Γερουσία έκανε δεκτό το αίτημα του Giovanni Beppo¹⁹, αλλά μόλις στις 6.4.1462 κατάφερε τελικά να αποδεσμευτεί από τις πολιτικές του υποχρεώσεις²⁰.

Τη Μεθώνη του πήρε τη γυναίκα και την κόρη του· οι Τούρκοι του γύρισαν ανάποδα το θύρων στον προσβάλον, και ασκούμενοι στη σκοποβολή τον πυροβολήσαν –τη σημάδια παραμένουν ακόμη εμφανέστατα στην πέτρα. Ο χρόνος, όπως πάντα, έφερε τη φθορά του. Ο θυρεός όμως και η επιγραφή/υπογραφή των αντέχουν ακούμ, ως μαρτυρία μιας ιστορίας μέσα στην Ιστορία, απόνειδει αναγνωριστική για το φόρο αίματος που πήλωσε στη Μεθώνη. Περήφανη επιγραφή, οικογενειακή τραγωδία, προσβεβλήμενός υπόρετος: διαδικού φάσεων εναντίον της αλήθης.

Οι κάτοικοι στην περιοχή της Μεθώνης λένε ότι όταν ο θυελλώδης ανέμος ουρλιάζει στο κάστρο της Μεθώνης, ακούνει τις κραυγές των ιπποτών της εποχής των Βενετών και τα ουρλιάχτα των βασανιζόμενων της εποχής των Τούρκων. Δεν είναι ακριβώς αυτό που έγινε ακούσιο. Οι μαρτυρίες αγαπαντούνται πλέον σε ειρήνη και οι ιππότες, σήμερα χαμένοι στον καταναλωτισμό της κοινωνίας, ψάχνουν την καινούρια πανοπλία. Αυτό που άκουσα, όταν οι μαραδισμένοι αγέρας σαρώνει τα πάντα σφυρίζονται στο κάστρο της Μεθώνης, είναι η ανάσα που απογυμνώνει, καθαρίζει, εσαγνίζει, σφυρήλατεί. Εγεί αράγε τη Ιστορία το ίδιο αποτέλεσμα στον Ανθρώπο;

Σημειώσεις

* Το παρόν άρθρο αποτελεί τιμήμα αδημοσίευμάς μελέτης που περιλαμβάνει την εξέλιξη της ενετικής δυνοτήτης ανά εποχή και δείχνει στη Μεθώνη, τις γραπτές και ακουγόνωσκες μαρτυρίες, περιηγήσεις, ιστορικούς, μηχανικούς και λιγνογράφους για το κάστρο, την εξέταση των οικολογιών Λονταριών της Βενετίας, την ταύτιση των βύρων και τη χρονολόγηση τείχων, πύργων και προμαχώνων της Μεθώνης. Αυτή η μελέτη αποτάλη τον Δεκέμβριο του 2001 στην Εφορεία Βιζαντινών Αρχαιοτήτων, στους αρχαιολόγους που ασχολούνται με το κάστρο και σε ορισμένες βιβλιοθήκες.

1. Νικόλαος επίσκοπος Μεθώνης. Άργον δύο κατά της αιρέσεως, Αιγαίου 1865, σ. 1.

2. Με τον όρο «κυβερνήτης» μεταφράζω τον τίτλο castellano, διότι ένας castellano της Μεθώνης δεν έχει καμία σχέση με απόμονη διοικητική ευθύνη, με κάποιον castellano της Κρήτης ή της Εύβοιας. Ή, συγκεκινητικά, επεζήμην. Παναγιώτης Φουτακής, «Η ενετική διοίκηση στο κάστρο της Μεθώνης», Αρχαιολογία και Τέχνες 81 (Δεκ. 2001), σ. 109-116, κυρίως σ. 110.

3. Marino Sanudo Torsello, «Istoria del Regno di Romania», στο Charles Hopf (επιμ.), *Chroniques gréco-romaines inédites ou peu connues*, Berlin 1873, σ. 99-170, (c. 106).

4. Archivio di Stato di Venezia, Maggior Consiglio, Liber Piosus, p. 435.

5. Στο ίδιο, σ. 462.
6. Η αρχ., σ. 462, 378-381, 386, 387, 389.

7. Kevin Andrew, *Castles of the Morea*, New Jersey 1953, σ. 71.
8.2. Stephen B. Luce, «Modon: A Venetian Station in Medieval Greece», στο L. Webber Jones (επμ.), *Classical and Medieval Studies in Honor of Edward Kennard Rand*, New York City 1938, σ. 195-208 (σ. 207); Eric Forbes-Boyd, *In Crusader Greece. A Tour of the Castles of the Morea*, London 1964, σ. 160; Antoine Bon, «Monuments vénitiens en Grèce centrale et dans le Péloponnèse jusqu'au XVe siècle», στο Agostino Pertusi (επμ.), *Venezia e il Levante fino al secolo XV*, t. 2, Firenze 1974, σ. 41-67 (σ. 64).

8. Φουτακής, δ.π., σ. 114-116.

9. Andrews, δ.π., σ. 73.

10. Archivio di Stato di Venezia, *Ducali e lettere ricevute*, registro IV, σ. 106.

11. Στο ίδιο, σ. 204r.

12. Andrews, δ.π., σ. 71; Bon, δ.π., σ. 64; Forbes-Boyd, δ.π., σ. 160.

13. Archivio di Stato di Venezia, *Senato, Deliberazioni Mar*, registro 6, φ. 148r.

14. Στο ίδιο, φ. 191r.

15. Felix Faber, *Evangatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti peregrinatione*, Stuttgart 1849, σ. 337-338; Georges Lengherand, *Voyage de Georges Lengherand*, Mons 1861, σ. 98.

Pietro Casola, *Viaggio di Pietro Casola a Gerusalemme*, Milano 1855, σ. 37; Arnold von Harff, *The Pilgrimage of Arnold von Harff*, London 1946, σ. 80-81.

16. Andrews, δ.π., σ. 80.

17. Biblioteca Nazionale Marciana, *Memorie istoriografiche dei regni della Morea/Negroponte*, tavola 10° στο ίδιο, *Teatro delle Guerre: Morea e adiacenze*, tavola 26 στο ίδιο. *Carte topografiche e piante di città e fortezze per la guerra di Morea*, tavola 75; Biblioteca del Museo Correr, *Libro delle Piazze Principali del Regno di Morea*, tavola 33.

18. Abel Blouet, *Expédition scientifique de Morée*, 3^τ, Paris 1831-1838, t. 1, planche 12, fig. I.

19. Archivio di Stato di Venezia, *Senato, Deliberazioni Mar*, registro 7, φ. 29v.

20. Στο ίδιο, *Segretario alle voci, Universi o Misti*, registro 5, φ. 31r.

8. Ο προμαχώνας Loridan στη βορειοανατολική πλευρά του κάστρου που χτίστηκε το 1714.

Dating the Venetian Fortifications at the Castle of Modon

P. Foutakis

From the Greek and Roman age to the Byzantine era and from the Venetian domination to the Ottoman Empire, Modon has been a commercial and military crossroads of varying importance, depending on the historic period. It reaches its climax in the years of the Venetian rule, when most of its fortifications are erected. Surprisingly enough, the military architecture of the castle has not been dated as yet. This article puts an end to this lack and offers precious new conclusions about the fortress of Modon, which has played an important role in the history of the Mediterranean.

P.F.